

# ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА



**Павло Пилипишин,**

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри теорії та історії держави і права

Хмельницького університету управління та права  
імені Леоніда Юзькова

**ORCID: 0000-0002-5862-3935**

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2021-41-20>

УДК 340.12

## ***Людина як істота індивідоцентрична у філософії права Ф. Г. Шеллінга***

**Постановка проблеми.** Індивідуалізм отримав своє продовження у філософії Ф.Г. Шеллінга, який, з одного боку, засуджує крайній індивідуалізм та ототожнює його з егоїзмом та злом у людині. Так, Шеллінг продовжив філософсько-правові ідеї своїх попередників, зокрема, його також цікавить питання «зла» в людині та значення розуму у процесі прийнятті нею рішень. Філософ доходить висновку, що індивідуальність залежить від гріховності, приреченості та божественного начала. Проте, з іншого боку, цей філософ підкреслює пріоритет приватних інтересів над суспільними, а також особистої волі над суспільною.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Німецька класична філософія та її окремі представники цікавили багатьох науковців, зокрема: Н.І. Гіббадулліну, А.С. Бандурку, О.М. Корх, В.В. Коромислову, М.Д. Рибаківа, О.М. Омелючука,

А.Г. Хайрулліна, З.В. Шевченка та ін. Разом із тим їхній науковий аналіз не стосувався розкриття індивідуалістичного напрямку філософії Ф.Г. Шеллінга.

**Мета статті** полягає у розкритті індивідуалістичного напрямку філософії Ф.Г. Шеллінга.

**Основний матеріал дослідження.** Індивідуалізм у німецькій класичній філософії – це дуалістичний індивідуалізм, оскільки у вирішенні практично будь-якого питання містить суперечливі тенденції, що також сприяло спробам або штучно розділяти ці тенденції, або по-новому синтезувати їх. Такі суперечливі тенденції ми прослідковуємо у філософії Ф.Г. Шеллінга. Однак вважаємо, що, незважаючи на таку свою природу, такий індивідуалізм був цінний для розвитку індивідуалізму взагалі, оскільки відбувається тлумачення вільного самовизначення індивіда як прояву розумного, всезального, трансцендентального, морального начала, однією з вимог якого є

сумісність свободи дії індивіда зі свободою дії кожного іншого.

Ф.В. Шеллінга, як і багатьох філософів його часу, цікавило питання добра і зла. Нагадаємо, що цей дуалізм прагнув розв'язати І. Кант, який вважав, що поняття «зло» жорстко обмежує індивідуалістичні тенденції окремої особистості. Людська природа характеризується сталою рисою, якою є схильність до зла. У Канта зло – це не вроджена якість і не людина має негативні вроджені схильності, а є людська схильність до зла і неможливо подолати цю тенденцію. Тваринний егоїзм є першопричиною зла і підступності індивідів, хоч у них і присутні гуманність, особиста гідність, мораль та добро [1, с. 37–38]. Отже, людина, згідно з Кантом, не лише має схильність до зла, але вона ще й егоїстична. Як говорить філософ: «З того дня, коли людина починає говорити від першої особи, вона всюди, де тільки це можливо, проявляє своє любиме Я (Selbst) і егоїзм розвивається нестримно, майже відкрито (адже йому протистоїть егоїзм інших людей) або таємно, щоб позірною самовідданістю та уявною скромністю возвеличитись у думці інших» [2, с. 358]. Мислитель є рішучим критиком будь-яких егоїстичних проявів, властивих людській натурі (логічних, естетичних або моральних). Німецький класик вважає, що розум повинен повністю контролювати душевні прояви людини та приборкувати егоїзм. Кант протиставляє егоїзму такий образ думок, за якого людина аналізує своє «Я» не як весь світ, але лише як частину його [3, с. 78].

Наслідуючи Канта, Ф.В. Шеллінг, попри визнання особливості кожного індивіда, все ж обмежує поняттям «зло» його індивідуальну природу. Мислитель вважає, що людина приречена на зло вже від моменту свого народження: «Людина од віку ствердила себе в особливості та себелюбстві та, всі що народжуються,

народжуються з властивим їм темним началом зла... Тільки з цього темного начала може бути у разі теперішнього стану людини створено за допомогою божественного перетворення добра на світло» [4, с. 133]. Зло для Шеллінга – таке ж породження людської свободи, як і добро. Зло у філософа – це хвороба, яка приголомшує сучасне суспільство сильніше, ніж первісне, свідченням цього є розмах і витонченість злочинів [5, с. 488–490]. Як вважає мислитель, «лише пізнавши всезагальне зло, можна також зрозуміти добро та зло в людині. Якщо вже в першому творінні було збуджене зло, яке через для-себе-діяльність основи перетворилося зрештою на всезагальне начало, то цим може бути, очевидно, пояснена природна схильність людини до зла, оскільки одного разу виниклий у тварі через збудження свавілля безлад сил передається людині вже в момент народження» [4, с. 127].

За Шеллінгом, людина – це єдина істота, що здатна і до добра, і до зла, оскільки тільки через людську діяльність і добро, і зло стають дійсними [6]. У цьому контексті слід зазначити, що, за Шеллінгом, незважаючи на необхідність існування зла, «воно завжди залишається наслідком власного вибору людини» [4, с. 128]. Розмірковуючи над вибором людини, філософ зазначає таке: «Якщо б індивід діяв тільки як істота, що наслідує власні природні схильності, тобто тільки як егоїстичний індивід, то це була б просто детермінована поведінка; безумовне ж підкорення закону також знищує всіляку волю та робить індивіда пасивним та покірним. Насправді ж свідомий індивід, яким він тут припускається, перебуває у напрузі між альтернативними діями, що виступають у його свідомості як повністю рівно можливі рішення; вибір залежить від нього самого, тому він і є моральною та свободною істотою» [7, с. 103].

У Шеллінга нероздільною єдністю добра і зла є Бог як дух, при цьому у душі людини має місце теж така єдність, однак якби вона настільки ж була нерозривною в людині, то не існувало різниці між Богом та людиною, відповідно вона б розчинилася у Бозі, і не існувало б ні одкровення, ні руху любові [5, с. 488–490]. Проте «кожна суть може відкритися лише у своїй протилежності: любов лише в ненависті, єдність – в боротьбі. Якби не було роз'єднання початків, єдність не могла б виявити свою всемогутність; якби не було розладу, не могла б стати дійсною любов. Людина піднята на таку вершину, на якій вона рівною мірою містить у собі джерело свого руху у бік добра й у бік зла; зв'язок початків у ній не необхідний, а вільний. Вона перебуває на роздоріжжі: щоб вона не вибрала, рішення буде її діянням, але не прийняти рішення вона не може, оскільки Бог повинен відкритися, позаяк у творінні взагалі не може залишатися нічого подвійного» [8].

Отже, Шеллінг ставить індивідуальність людини у залежність від її гріховності та божественного начала. Так, за Шеллінгом, до гріхопадіння сама людина перебуває у центрі всесвіту, божества; а перебування у цьому центрі – сама її сутність, оскільки саме тут людина перебуває на власному місці. Безгріховна людина є певним ідеалом та має здатність до всебічного об'єктивного пізнання реального світу. Людина, за Шеллінгом, бачить навколишній світ таким, яким він є насправді. Проте весь навколишній світ змішується для людини, як тільки вона залишає своє божественне місце, божественна єдність зрушує для неї з місця, тому вона опиняється на одному щаблі з речами, а не стоїть над речами [4, с. 334].

Людина як самість є істота індивідоцентрична. Це дає їй змогу реально вважати свій персональний мікрокосмос моделлю макрокосму. Тут у

людині загальний момент підпорядкований її індивідуальному моменту. Що стосується поняття добра, то людина добра остільки, оскільки вона має у собі розум, ідентичний універсальному розуму. Людина будучи особливою, розумною істотою, робить розумне дійним, на протиположності іншим особливим істотам [6]. Відповідно до філософії Шеллінга людина є одвічною загадкою, оскільки вона у собі містить поєднання всезагальної волі та волі особливої, що є протиріччям уже саме по собі. Філософ під всезагальною волею розуміє волю Бога, яка «міститься у тому, щоб усе універсалізувати, підійняти до єдності із світлом або зберегти в ньому». Людина має бажати з'єднання із всезагальною волею, а тому вона «повинна померти для будь-якої особливості... Звідси й всезагальна необхідність гріха та смерті як дійсного відмирання особистості, пройти через яке, як через вогонь, повинна, щоб очиститися, кожна людська воля» [4, с. 127, 128]. Індивідуальна воля особистості протиставляється загальній волі, яка спрямована до досягнення дійсного блага особистості і суспільства. Правове відношення має місце там, де здійснюється гармонія загальної та індивідуальної волі. Вищим принципом є поглинання як права за все, за допомогою чого формально затверджується індивідуальність волі. Як зазначає філософ, «все, навіть загальна воля, схиляється перед свободою індивіда, якщо вона ефективна щодо власного забезпечення. Загальна воля існує не більше того, як постає питання про забезпечення свободи» [9, с. 34–36]. Наявністю свободи вибору народжуються приватні інтереси, найчастіше протилежні суспільному інтересу загалом. Тому, на думку Шеллінга, безмежний авторитет особистого інтересу необхідно обмежити: із зовнішньої сторони – силою закону та з внутрішньої

сторони – через обов’язок. Проте, як вирізняє філософ, не повинна бути ущемлена приватна сфера індивіда. Як підкреслює філософ: «Силою непорушного закону слід перешкоджати тому, щоб у всезагальній взаємодії відобразилась воля індивіда. Ця примусова сила закону не може, правда, спрямовуватися безпосередньо проти свободи, оскільки розумна істота не може бути примушеною, а може лише певним чином сама змусити себе; до того ж цей примус може бути спрямовано не проти чистої волі, а тільки проти егоїстичного потягу, що виходить від індивіда та повертається до нього. Як засіб примусу або зброї, спрямованої проти цього потягу, не може бути використане нічого іншого, окрім нього самого» [10, с. 446, 447].

**Висновок.** Особливість філософії Шеллінга полягає в його розгляді людини як дуалістичної істоти, в якій борються добро та зло, всезагальна воля та воля особлива (індивідуальна), однак одне залежить від іншого. Людина завжди перебуває у напрузі між альтернативними діями, тому вона і є свідомою, лише завдяки свідомості вона може прийняти те чи інше рішення. Щодо загальної та індивідуальної волі, то тут філософ вказує, що перед свободою людини повинне схилитись усе, навіть загальна воля, однак у суспільстві одна й інша волі повинні ототожнюватись, або безмежний авторитет особистого інтересу потрібно обмежити, з одного боку, через силу закону (зовнішнє обмеження), а з іншого – через обов’язок (внутрішнє обмеження).

#### **Список використаних джерел**

1. Шевченко З.В. Індивідуалізм як складова частина розвитку демократії : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2005. 228 с.
2. Кант И. Сочинения: В 6 т. Москва : Мысль, 1966. Т. VI. 743 с.
3. Гибадуллина Н.И. Личность как способ человеческой экзистенции : диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11. Чебоксары, 2006. 195 с.
4. Шеллинг Ф.В. Сочинения: В 2 т. / Пер. с нем. Москва : Мысль, 1987. Т. 1. 637 с.
5. Омельчук О.М. Філософсько-правове розуміння поведінки людини у творчості Фрідріха Шеллінга та Людвіга Фейєрбаха. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів : ЛьвДУВС, 2012. Вип. 3. С. 486–493.
6. Тимофеев А.И. Тема человеческой свободы у Шеллинга. *Официальный сайт «Русская Христианская гуманитарная академия»*. Раздел «Персоналии». С. 87–93. URL: <http://anthropology.rchgi.spb.ru/shelling/timofeev.pdf>.
7. Лазарев В.В. Шеллинг. Москва : Мысль, 1976. 199 с.
8. Шеллинг Ф.В.Й. Философские исследования о сущности человеческой свободы и связанных с ней предметах. URL: <http://www.philosophy.ru/library/shel/sh.html>.
9. Рыбаков М.Д. Свобода личности в правовой политике государства : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.01. Тамбов, 2009. 191 с.
10. Шеллинг Ф.В. Сочинения: В 2 т. / Пер. с нем. Москва : Мысль, 1987. Т. 2. 636 с.

#### **Пилипшин П. Б. Людина як істота індивідоцентрична у філософії права Ф. Г. Шеллінга**

У статті робиться спроба пошуку індивідуалістичних ідей у філософії Ф.Г. Шеллінга, який стверджував, що завдяки розуму людина робить розумне дійсним. Людина як самість є істота індивідоцентрична, а тому персональний мікрокосмос людини є моделлю макрокосмосу, де в людині загальний момент підпорядкований її індивідуальному моменту.

Відповідно до філософії Шеллінга людина є одвічною загадкою, оскільки вона у собі містить поєднання всезагальної волі та волі особливої, що є протиріччям уже саме

по собі. Індивідуальна воля особистості протиставляється загальній волі, яка спрямована на досягнення дійсного блага особистості і суспільства. Правове відношення має місце там, де здійснюється гармонія загальної та індивідуальної волі. Вищим принципом є поглинання як права за все, за допомогою чого формально затверджується індивідуальність волі.

Встановлено, що філософ, з одного боку, засуджує крайній індивідуалізм та отожднює його з егоїзмом та злом у людині. Так, Шеллінг продовжив філософсько-правові ідеї своїх попередників, зокрема, його також цікавить питання «зла» в людині та значення розуму у разі прийняття нею рішень. Він доходить висновку, що індивідуальність залежить від гріховності, приреченості та божественного начала. Проте, з іншого боку, цей філософ підкреслює пріоритет приватних інтересів над суспільними, а також особистої волі над суспільною.

Виявлено, що особливість філософії права Шеллінга полягає в його розгляді людини як дуалістичної істоти, в якій борються добро та зло, всезагальна воля та воля особлива (індивідуальна), однак перше залежить від іншого. Людина завжди перебуває у напрузі між альтернативними діями, тому вона і є свідомою, лише завдяки свідомості вона може прийняти те чи інше рішення. Щодо загальної та індивідуальної волі, то тут філософ вказує, що перед свободою людини повинне схилитись усе, навіть загальна воля, однак у суспільстві одна та інша воля повинні ототожнюватись, або безмежний авторитет особистого інтересу потрібно обмежити, з одного боку, через силу закону (зовнішнє обмеження), а з іншого – через обов'язок (внутрішнє обмеження).

**Ключові слова:** індивідуалізм, індивід, воля, зло, добро, духовність, свідомість, особистий інтерес, Ф.Г. Шеллінг.

#### **Пилипишин П. Б. Человек как существо индивидоцентрическое в философии права Ф. Г. Шеллинга**

В статье делается попытка поиска индивидуалистических идей в философии Ф. Шеллинга, который утверждал, что благодаря уму человек делает разумное действительным. Человек как самость есть существо индивидоцентричное, а потому персональный микрокосмос человека является моделью макрокосмоса, где в человеке общий момент подчинен его индивидуальному моменту.

Согласно философии Шеллинга человек – извечная загадка, поскольку он содержит в себе сочетание всеобщей воли и воли особой, что является противоречием уже само по себе. Индивидуальная свобода личности противопоставляется общей воле, направленной на достижение истинного блага личности и общества. Правовое отношение имеет место там, где осуществляется гармония общей и индивидуальной свободы. Высшим принципом является поглощение как права всего, с помощью чего формально утверждается индивидуальность свободы.

Установлено, что философ, с одной стороны, осуждает крайний индивидуализм и отождествляет его с эгоизмом и злом в человеке. Так, Шеллинг продолжил философско-правовые идеи своих предшественников, в частности, его также интересует вопрос «зла» в человеке и значение разума в принятии им решений. Он приходит к выводу, что индивидуальность зависит от греховности, обреченности и божественного начала. Однако, с другой стороны, этот философ подчеркивает приоритет частных интересов над общественными, а также личной воли над общественной.

Виявлено, що особенність філософії права Шеллінга состоит в его рассмотрении человека как дуалистического существа, в котором борются добро и зло, всеобщая воля и воля особая (индивидуальная), однако первое зависит от другого. Человек всегда находится в напряжении между альтернативными действиями, поэтому он и является сознательным, только благодаря сознанию он может принять то или иное решение. Относительно общей и индивидуальной воли философ указывает, что перед свободой человека должно склоняться все, даже общая воля, однако в обществе они должны отождествляться. Безграничный авторитет личного интереса нужно ограничить, с

одной стороны, через силу закона (внешнее ограничение), а с другой – из обязанности (внутреннее ограничение).

**Ключевые слова:** индивидуализм, индивид, свобода, зло, добро, духовность, сознание, личный интерес, Ф. Шеллинг.

**Pylypyshyn P. A human as an individual-centric in the philosophy of law of F. G. Schelling**

The article attempts to find individualist ideas in the philosophy of F.G. Schelling, who claimed that due to the mind a human made reasonable real. Man, as a self, is an individual-centric being, and therefore the personal microcosm of a human is a model of macrocosm, where the general point in man is subordinated to his individual point.

According to Schelling's philosophy, a human is an eternal enigma, as he includes a combination of universal and special will, which is already a contradiction. Individual will of the personality is opposed to the general will, intended to achieve the true good of the individual and society. Legal relations occur there, where the harmony of general and individual will exist. The supreme principle is absorbing as a right of everything, wherewith the individuality of will is formally affirmed.

It is determined that the philosopher, on one hand, criticizes extreme individualism and identifies it with selfishness and evil in a man. Thus, Schelling continued the philosophical and legal ideas of his predecessors; in particular, he is also interested in the issue of "evil" in a man and the importance of reason while making decisions. He comes to the conclusion that individuality depends on sinfulness, fatality, and divine nature. However, on the other hand, this philosopher emphasizes the priority of private interests over the public one, as well as the personal will over the public will.

It is defined that special feature of Schelling's philosophy of law is his revealing of a human as a dualist being in which good and evil fight, universal will and special will (individual), though the former relies on the latter. A person is always experiencing strain between the alternative actions, that is why he is conscious; only due to consciousness he can make this or that decision. Concerning the general and individual will, the philosopher states that everything must bow before human freedom, even the general will, however, in society one and the other will should be identified or the infinite authority of personal interest should be limited, on one hand, through the power of law (external limit), and on the other hand – through obligation (internal limit).

**Key words:** individualism, individual, will, evil, good, spirituality, consciousness, personal interest, F.G. Schelling.